

KULTŪRINIŲ IR MENINIŲ VERTYBIŲ ĮTAKA MIESTO REKREACINĖS APLINKOS KOKYBEI

Petras Grecevičius

*Klaipėdos universiteto Rekreatinės architektūros ir kraštovarkos katedra,
Jūrinio kraštovaizdžio mokslo institutas, H. Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda, Lietuva
El. paštas pegre@gmf.ku.lt*

Įteikta 2006-11-06

Santrauka. Žmogaus ir aplinkos sąveikos problemos senos, bet laikui bėgant atsiranda naujų ženklų, liudijančių apie pokyčius, kurie vienaip ar kitaip daro įtaką gyvenimo kokybei. Ypač jautriai žmogus reaguoja į pokyčius rekreacinėje aplinkoje. Lietuvos deklaruojamos darnaus vystymosi nuostatos verčia ieškoti priemonių, kaip pagerinti rekreacinės aplinkos, o kartu ir gyvenimo kokybę Lietuvos miestuose. Žmogus miesto aplinkoje neabejotinai yra veikiamas kultūros ir meno vertybių: skulptūra, gėlynas, iškirstas ar pasodintas medis iš karto atkreipia dėmesį. Tokių pokyčių poveikis ryškesnis rekreacinėje aplinkoje. Ilgamečiai aplinkos stebėjimai leidžia konstatuoti, jog pastaraisiais metais daugelio Lietuvos miestų rekreacinės aplinkos kokybė ne tik nepagerėjo, bet prarado svarbius kokybinius komponentus. Meno kūrinys posovietinio miesto erdvėje, rekreacinėje aplinkoje vertinamas nevienareikšmiškai. Aplinkos vertybių naikinimas verčia ieškoti planavimo ar erdvių organizavimo priemonių neigiamoms reiškiniams mažinti. Šiuo aspektu svarbi vakarietiškos kultūros Europos miestų patirtis. Autorius analizuoja kai kurių Europos miestų patirtį integruojant meno ir kultūros komponentus į rekreacines erdves, pateikiami konkretūs siūlymai, kaip pagerinti rekreacinės aplinkos formavimo darbus. Europos miestų patirties analizė leidžia teigti, kad rekreacijos procese Lietuvos miestų rekreacinė aplinka gali būti naudojama gerokai efektyviau taikant meninio poveikio priemones. Rekreacinės aplinkos vertinimą autorius atliko remdamasis ilgamete šios aplinkos planavimo patirtimi. Pateikiami rekreacinės aplinkos formavimo pavyzdžiai ir vertinimo bei meninių vertybių integravimo į aplinką metodikos tobulinimo pasiūlymai, kurie gali būti naudingi vykdant miestų rekreacinės aplinkos planavimo darbus.

Reikšminiai žodžiai: aplinka, architektūra, rekreacija, kultūra, menas.

1. Įvadas

Žmogus ir architektūrinė aplinka. Per pastaruosius dešimtmečius išaugo mūsų miestai, pasikeitė kaimai. Spartėjant urbanizacijos procesui greičiau keičiasi miestų funkcinių zonų raiška [1, 2]. Aukštėja ir intensyvėja užstatymas centrinėse miestų dalyse, mažėja žaliųjų rekreacinių erdvių, aplinka tampa vis sterilesnė. Naujai įrengtos rekreacijai svarbios erdvės formuojamos kokybiškomis medžiagomis, preciziškai atliekami montavimo darbai, bet jos praranda tokius svarbius bruožus, kaip jaukumą, stilistinį vientisumą, regioninį savitumą.

Rekreacinės aplinkos kokybę neabejotinai veikia kultūros ir meno vertybės. Tačiau posovietinėse miestų rekreacinėse erdvėse meno kūrinys priimamas nevienareikšmiškai. Meno ir kitų vertybių naikinimas verčia ieškoti priemonių, kaip sumažinti neigiamas žmogaus reakcijas į jas.

Lietuvos miestų rekreacinė aplinka vis dar veikiama sovietmečio. Vienas svarbiausių šio palikimo bruožų – žmonių susvetimėjimas, pasireiškiantis abejingumu ar priešišku aplinkai [3]. Šios žmogaus ir aplinkos sąveikos problemos jaudina architektus, psichologus, sociologus, medikus, menininkus, visuomenę [4–6].

Atkūrus Lietuvos valstybingumą atrodė, kad visas kūrybines ir organizacines pastangas turime sutelkti sovietmečio deformacijoms likviduoti. Tačiau Vakarų kultūrų įtakos formuojama aplinka taip pat turi neigiamų bruožų. 1991–2006 m. vykdytos ir tebevykdomos gyvenamosios architektūrinės aplinkos diversifikacijos rezultatai vertintini nevienareikšmiškai. Neigytivos žmogaus veiklos socialinės pasekmės: vandalizmas, želdynų ir želdinių nykimas, regionalumo bruožų nykimas, atviras kičas ir kt. – mažina miestų rekreacinių erdvių patrauklumą. Žinoma, kad stabili, intelektualiai visuomenė gali susiformuoti tik aukštos

kokybės gyvenamojoje aplinkoje. Žmogus miesto aplinkoje neabejotinai yra veikiamas kultūros ir meno vertybių: skulptūra, gėlynas, iškirstas ar pasodintas medis iš karto atkreipia jo dėmesį. Tokių pokyčių poveikis dar ryškesnis rekreacinėje aplinkoje. Ilgamečiai aplinkos stebėjimai leidžia konstatuoti, jog pastaraisiais metais daugelio Lietuvos miestų rekreacinės aplinkos kokybė ne tik kad nepagerėjo, bet prarado svarbius kokybinius komponentus. Kokios šios kaitos priežastys ir kaip ne tik išvengti aplinkos degradacijos, bet ir suformuoti naujos kokybės stabilias rekreacinės aplinkos struktūras?

Tyrimo tikslas – darnus Lietuvos miestų aplinkos vystymas pietryčių Baltijos regiono gamtinėje, kultūrinėje ir socialinėje erdvėje, siekiant sukurti aukštos kokybės gyvenamąją aplinką.

Kiti tikslai: įvertinti kultūros ir meno vertybių Lietuvos miestų rekreacinėje aplinkoje būklę; nustatyti rekreacinės aplinkos kokybei turinčius įtakos veiksnius (kūrėjas ir naudotojas); pateikti rekreacinės aplinkos kokybės gerinimo priemones.

Tyrimų objektas – miesto rekreacinės aplinkos kokybė.

Tyrimų metodai. Rezultatai gauti remiantis autoriaus tyrimais, atliktais 2001–2006 m. Lietuvoje ir užsienio šalyse (Švedijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Airijoje, Olandijoje, Graikijoje, Latvijoje, Lenkijoje). Kultūros ir meno vertybių poveikio vertinimą autorius atliko taikydamas originalią metodiką, kuriaparengė kartu su prof. V. Stausku 1985 m. vykdydamas Lietuvos kurortų architektūros tyrimą [7].

Taikyta metodika: sisteminė analizė, lyginamoji analizė, vizualinis aplinkos vertinimas, užslėptų struktūrų tyrimai.

2. Rekreacinės aplinkos ypatumai ir jos vertinimo metodikos aspektai

Rekreacinės aplinkos architektūrą nuo kitų architektūrinės veiklos šakų skiria keletas bruožų. Menotyriminkė J. Tutlytė teigia, kad „rekreacinė architektūra yra kokybiškai naujas architektūrinės veiklos rezultatas, atsiradęs tik XX a. pradžioje“ [4, 8, 9]. Rekreacinė architektūra – tai tokia architektūrinės veiklos šaka, kurios objektas yra rekreacijos erdvių (teritorijų, pastatų, kompleksų) ir įrenginių formavimas [10].

Rekreacinės aplinkos architektūrą nuo kitų architektūrinės veiklos šakų skiria keletas bruožų. Pagal miesto rekreacinės aplinkos gamtiškumo ar antropogenezijos lygį skiriami penki rekreacinių erdvių tipai [4, 10]:

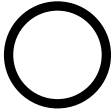

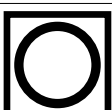
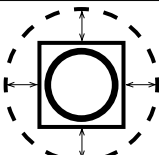
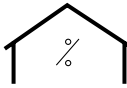
1. Natūrali gamtinė aplinka, kurioje žmogaus veiklos poveikis neįjuntamas.
2. Gamtinė aplinka, kurioje antropogenuotos veiklos vizualinis poveikis nedidelis.
3. Aplinka, kurioje juntama gamtinių ir antropogenuotų elementų pusiausvyra.
4. Aplinka, kurioje vyrauja antropogenuoti elementai, tačiau dar yra pakankamai natūralios gamtos fragmentų.
5. Antropogenuota aplinka, kurioje gamta visiškai nustelbiama statinių, įrenginių.

Rekreacinės aplinkos architektūrai būdinga formų ir kompozicinių priemonių įvairovė. Pageidautina, kad rekreacinis objektas būtų individualus, jam visai netinkamas šabloniškumas, monotoniškumas.

Rekreacinės aplinkos architektūrai svarbus regioninio savitumo bruožas. Šį bruožą ypač vertina turistai. Rekreacinės aplinkos architektūros kokybę daugiausia lemia šie veiksniai: rekreaciniai ištekliai; kraštovaizdis; formų ir kompozicinių priemonių įvairovė; regioninis savitumas. Pagrindiniai naudotini kriterijai, leidžiantys tinkamai įvertinti rekreacinės aplinkos architektūros objektus, pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Rekreacinės aplinkos objekto architektūros sisteminio vertinimo metodinė schema (parengė P. Grecevičius, V. Stauskas, 1985 m. [7])

Table 1. Methodical scheme of systematic architectural evaluation of recreational environment objects (by P. Grecevičius and V. Stauskas, 1985 m. [7])

	Vertinamos kategorijos	Vertinimo kriterijai
	A Turinys	A1 socialumas A2 technologiškumas
	B Forma	B1 semantinis raiškumas B2 nedramatiškas emocinis poveikis B3 harmonija (tūrių plastikos, spalvų, detalių) B4 novatoriškumas
	C Turinio ir formos sąveika	C1 vienovė ar nekonfliktiškas kompromisas C2 formos pagalba turiniui C3 formos informatyvumas
	D Objekto ir aplinkos sąveika	D1 architektūrinė kultūra (ansambliskumas, perimamumas) D2 urbanistinė kultūra D3 ekologinė kultūra (regionalumas, humanizmas)
	E Konstrukcijos ir ekonomika	E1 tektonikos logika E2 konstrukcijų ir medžiagų šiuolaikiškumas E3 ilgalaikis ekonomiškumas

1 pav. Nykstantis kultūros paveldas skurdina Lietuvos miestų kultūrinę ir rekreacinę aplinką

Fig 1. Vanishing cultural heritage impoverishing urban recreational environment in Lithuania

Aplinkos objekto turinys – paslaugos turi atitikti bendruomenės ar iš kitur atvykstančių rekreantų reikmes, planavimo dokumentų nustatytą rekreacinę funkciją; tinkamai ir racionaliai panaudojama rekreacinė aplinka, patogūs funkciniai ryšiai.

Forma – vizualinės formos raiškos paprastumas, nedramatiškas, tačiau nekasdieninis emocinis poveikis, kompozicinės stilstikos vientisumas, tūrių, plastikos, spalvų, detalių kompozicinė darna.

Formos ir turinio sąveika – formos semantinis įvaizdis turi atitikti funkciją ar pastato paskirtį, o forma turi būti racionaliai pritaikyta funkcijai.

Objekto originalumas, novatoriškumas – idėjos, techninių ir inžinerinių sprendimų naujumas, racionalumas.

Techniniai dalykai – techninė būklė; konstrukcinių medžiagų panaudojimas, atsižvelgiant į vietos specifika; sanitarijos ir higienos sąlygos.

Rekreacinę aplinką kiekvienu konkrečiu atveju reikia analizuoti ir vertinti akcentuojant jos savitumui turinčius įtakos veiksnius [11–13]. Ypač sudėtingas ir atsakingas darbas yra kultūros paveldo vertybių analizė ir vertinimas jų panaudojimo rekreacijai kontekste. Dabartinė daugelio vertybių būklė tragiška, liudijanti bendrą mūsų kultūros nuosmukį (1 pav.).

Rekreacinės miestų galimybės yra labai svarbios mūsų šalies žmonių gyvenimui, tačiau dėl nepakankamo dėmesio rekreacijos erdviniam organizavimui vykdamant miestų teritorijų planavimą vis didėja rekreacinių paslaugų teikimo problemos. Rekreacinės teritorijos miestuose pastaraisiais metais išgyvena savotišką krizę. Įvyko kardinalūs struktūriniai miestų kraštovaizdžio

2 pav. Istorinė aplinka ir terpės Neringoje. Estetiškai skurdi istorinės rekreacinės aplinkos kultūra Nidoje

Fig 2. Historic environment and medium details in Neringa. Aesthetically poor culture of historic recreational environment in Nida

pokyčiai, kurie iš esmės pakeitė rekreacinės aplinkos kokybę. Nepamatuota privatizavimo ir urbanistinės plėtotės eiga rekreacinių erdvių formavimo galimybes komplikavo katastrofiškai. Kai kurių Lietuvos gyvenviečių rekreacinių teritorijų būklė šiandien labai prasta, mažėja rekreacinė jų talpa ir patrauklumas.

Tyrimai liudija, jog Klaipėdoje nebeliko nė vieno tinkamai sutvarkyto parko, o buvusios žaliosios teritorijos ar perspektyvios žaliosios jungtys užstatomos. Daug rekreacinės aplinkos kokybės problemų kyla intensyviai urbanizuojamose Vilniaus ir Kauno bei kitų miestų teritorijose: nyksta aikštės, kiemai pilni automobilių, vaikai neturi kur žaisti... Prarado patrauklumą kadaise garsėjusi Laisvės alėja Kaune. Daugėja jautrių erdvių pažeidimų Juodkrantėje, Nidoje, užstatant šias erdves naujais statiniais ir smulkiosios architektūros objektais. Neringoje rekreacinės aplinkos kultūrai negatyviai įtaką daro istorinei aplinkai nebūdingų elementų atsiradimas (2 pav.).

Neišvengta grubių architektūrinio dizaino klaidų rekonstruojant Palangos Basanavičiaus gatvę. Jūratės ir

Kaštyčio skvere dominavusią skulptūrą nustelbė modernūs šviestuvai. Neišnaudota gera galimybė suformuoti estetiškai patrauklų Ražės upės rekreacinį vizualinį koridorų. Paradoksali kokybinės kaitos situacija – gatvės elementai kur kas kokybiškesni, modernesni nei buvę iki rekonstrukcijos, tačiau prarastas buvęs jaukumas.

Aplinkos estetika kaip priemonė vertinti ir formuoti aplinką. XIX–XX a. pradžioje pradėtas vystyti eksperimentinės estetikos mokslas. Bandyta nagrinėti žmogaus sugebėjimą suvokti elementarias formas (linijas, figūras, tūrius). Eksperimentinės psichologijos pagrindėjas V. Vundtas nustatė, kad malonumo pojūtis priklauso nuo suvokimo linijų, kurias akiai patogiaus stebėti, tipo (vertikalių ar horizontalių). Nemaloniai nuteikia laužyta linija, kurią stebėti akiai reikia daugiau pastangų, t. y. akies raumu labiau vargsta.

Aplinkos suvokimui daug dėmesio skyrė D. Saimondsas. Savo knygoje *Kraštovaizdis ir architektūra* jis atkreipė dėmesį į žmogų, jo pojūčius, sakydamas, kad „visa, kas kuriama žmogui, turi atitikti jo mąstymą, regėjimą, skonį, klausą, uoslę, jutimą“. Kiekvieno žmogaus išgyvenimus galima iš anksto apskaičiuoti ir nustatyti atitinkamus aplinkos parametrus [14].

Pagrindinė D. Saimondso mintis ta, kad kurti reikia ne erdvę, ne vietą ir ne daiktą, o emocijas. Pagrindinis aplinką kuriantis veiksnys – žmogaus emocionalusis-estetinis išgyvenimas. Kūrėjas turi taip suformuoti jutiminę aplinkos ar daikto programą, kad atskleistų patraukliausias objekto savybes.

Amerikiečių urbanistas K. Linčas teigė, kad aplinkos suvokimas yra aplinkos ir žmogaus (stebėtojo) sąveikos procesas [15, 16]. 1985 m. buvusiam Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institute (dab. ASI) buvo atlikti Lietuvos kurortų architektūros tyrimai. Jie buvo atlikti taikant originalią architektūrinių erdvių vertinimo metodiką, kuri vėliau buvo taikoma ir kitiems teritorinio planavimo projektams.

Erdvių, kurias formuoja statiniai, želdynai, reljefas, kokybinės ir kiekybinės charakteristikos lemia visuomeninių miesto dalių (aikščių, centrinių gatvių) ar nedidelėms gyventojų bendrijoms priklausančių neužstatytų plotų (kvartalų, kiemų, kt.) individualų įvaizdį, socialinį patrauklumą, funkcinį tikslumą. Erdvės sąvoka plačiai vartojama ir pastatų architektūroje jos interjero ar vidaus sandarai charakterizuoti [17]. Augalų įtaką miesto aplinkos estetinei kokybei pabrėžia K. Jakovlevas-Mateckis [18].

Rekreacinė erdvė savo parametrais (geometriniais ir fiziniais) veikia žmogų. Įvairiose erdvėse žmonės skirtingai jaučiasi. Erdvės ir joje esančio žmogaus tarpusa-

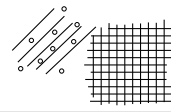

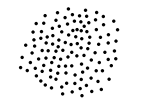
vio ryšys prieštaringas: neįmanoma sukurti tokios aplinkos, kuri visiškai atitiktų visų žmonių norus, reikmes ir svajones. Architektai teigia, kad erdvė turi būti įprasminta, gyvybinga, humaniška, sudvasinta [19, 20].

Rekreacinės aplinkos naudotojas yra veikiamas integralių erdvių struktūrų, kuriose veikia įvairiomis dimensijomis visi septyni aplinkos komponentai, įvardyti 2 lentelėje.

Tačiau svarbiausias ir sudėtingiausias aplinkos komponentas yra žmogus su jam būdinga elgsena, o jai turi įtakos ir modernėjanti aplinka.

2 lentelė. Architektūrinės aplinkos erdvinės struktūros analizės metodinė schema (pagal K. Linčą parengė P. Grecevičius, V. Stauskas, 1985 m. [7])

Table 2. Methodical analysis scheme of architectural environment spatial structure (worked out by P. Grecevičius, V. Stauskas according to K. Linch, 1985 [7])

Aplinkos karkasas	A	Gamtinis karkasas	
	B	Kelias (automobilių, pėsčiųjų, vandens)	
	C	Mazgas	
	D	Orientyras	
Aplinkos audinys	E	Mikrorajonas (gamtinis, urbanistinis)	
	F	Riba	
	G	Terpė	

3. Žmogus moderniaame pasaulyje. Tarp humanizmo ir materializmo

Aukšta gyvenamosios aplinkos kokybė liudija apie aukštą bendruomenės vidinę kultūrą. Politinių ir ekonominių reformų metu vyksta svarbių vertybių pervertinimas, aktualesnė tampa racionalaus ir darnaus aplinkos naudojimo suderinamumo problema. Labai svarbi problema – itin menkas architektūrinės ir miesto aplinkos pažinimas. Žmogus, ieškodamas naudos,

blaškosi tarp humanizmo ir materializmo, tarp gėrio ir blogio. Architektūrinės aplinkos ir gyvenimo kokybės pokyčių prognozė eurointegracijos kontekste kol kas sudėtinga. Šiuo metu matomas labai didelis aplinkos kokybės kontrastas skirtinguose miestų rajonuose.

Modernėjančioje mūsų miestų rekreacinėje aplinkoje ryškėja regioninio savitumo ir identiteto problema (2 pav.). Gausėjant naujų statybų dažnai užmirštami svarbūs aplinkos dizaino komponentai, kurie jai suteikia šiltumo, jaukumo [21–23]. Tipinių bankų kioskų, reklaminių skėčių, reklamos stendų, indiferentiškų prekybos centrų pastatų ir kt. gausėjimas patvirtina, kad ne viską, kas vakarietiška, galime įsileisti į miesto aplinką.

Svarbu išlaikyti visų miesto rekreacinių erdvių gyvybingumą, užtikrinant jose pasaulinius standartus atitinkančių teikiamų paslaugų kiekį ir kokybę. Gyvenimo kokybė yra neatsiejama nuo gamtinės, rekreacinės ir kultūrinės aplinkos kokybės. Gerinant rekreacinės aplinkos kokybę gerinama bendroji gyvenimo mieste kokybė. Gyvenimo kokybę, miesto aplinkos patrauklumą apibrėžia ne vienas požymis, įskaitant:

- rekreacinių paslaugų ir funkcijų prieinamumą;
- asmeninio tobulėjimo galimybes gyventojams ir ypač jaunimui (kultūra, rekreacija ir kt.);
- savo rajono vertinimą (įskaitant erdvės kokybę ir identiteto stiprumą);
- kraštovaizdžio kokybę.

Jeigu gyventojų nuomonė visais šiais klausimais yra teigiama, galima sakyti, kad jie laiko savo gyvenamąją vietą aukštos kokybės gyvenamąją aplinką.

Kaip tai susiję su meno kūriniių reikšme rekreacinėje aplinkoje?

4. Rekreacinės aplinkos gyvybingumas

Gyvenvietės rekreacinės aplinkos kokybės rodiklis yra jos gyvybingumas. Gyvybingumas apima tokius elementus, kaip investicijų (privatus sektorius) lygis, naujų verslo įmonių kūrimo lygis, paslaugų (kultūra, rekreacija, laisvalaikis, sportas) teikimo lygis (privatus sektorius) ir kt.

Privataus sektoriaus teikiamų paslaugų (kultūra, rekreacija, sportas, prekyba, laisvalaikis) lygmuo yra aiškus gyvybingumo rodiklis. Išsamus tyrimas ir teikiamų paslaugų registravimas mieste galėtų padėti įvertinti šių paslaugų kokybę ir įvairovę bei įvertinti rekreacijos centrų gyvybingumą. Ribotas mažesnių centrų gyvybingumas yra nepakankamo rekreacinių paslaugų kiekio ir kokybės priežastis. Viešasis sektorius privalo užtikrinti bent minimalų paslaugų lygį (parkas, pilsos aikštelė,

bendruomenės salė, sporto salė, kasdieninių rekreacinių poreikių tenkinimas ir kt.) ir kokybę.

Asmeninio tobulėjimo galimybė mieste yra svarbus rodiklis, apibrėžiantis, kaip žmonės suvokia savo gyvenamąją aplinką. Jis yra susijęs su galimybėmis patenkinti kultūrinius, laisvalaikio, sporto ir rekreacijos poreikius. Tai ypač svarbu jaunimui, jeigu norime, kad jie neišvažiuotų iš savųjų miestų. Mažiau galimybių yra išlaikyti jaunimą tuose miestuose ir miesteliuose, kuriuose rekreacinės aplinkos pasiūla yra mažiausia.

Pastaruoju metu naujas reiškinys yra spartėjantis turtingesnių žmonių kėlimasis į vienkiemius. Kaip jie ateityje reaguos į paslaugų deficitą, kol kas sunku prognozuoti. Tiesa, parkų, želdynų stygių jie bando kompensuoti gerai sutvarkyta teritorija apie savo sodybą, kurioje įkuriami meno kūriniai ir taikomi gero lygio kraštovaizdžio architektūros sprendimai.

Svarbiausi rekreacinių paslaugų sektoriaus ir funkcijų komponentai, turintys įtakos gyvenamosios aplinkos kokybei, yra kultūros, laisvalaikio ir rekreacijos galimybės, kurių svarbiausi komponentai taip pat yra susiję su gyvenvietės želdynų sistemos bei visuomeninių teritorijų kokybe.

5. Rekreacinės aplinkos Europos miestuose vertinimo aspektai

Vertinant aplinkos kokybę kyla pagrįstų klausimų: Koks vaidmuo rekreacinės aplinkos vertinimo skalėje tenka kultūrai ir menams, koks šiuolaikinio žmogaus ir meninės aplinkos santykis? Ką galime teigiamo perimti iš Europos miestų rekreacinės aplinkos formavimo patirties, kad mūsų aplinka miestuose ne tik pagerėtų, bet kartu ir neprarastų savasties bruožų?

Paveiksluose pateikiami kai kurie pozityvūs pavyzdžiai. Akcentuotina tai, kad kai kurių Europos miestų rekreacinės aplinkos humanizavimas taikant įvairias meninės raiškos formas yra puikus jaukumo, betarpiškumo, darnios aplinkos formavimo pavyzdys (3–14 pav.).

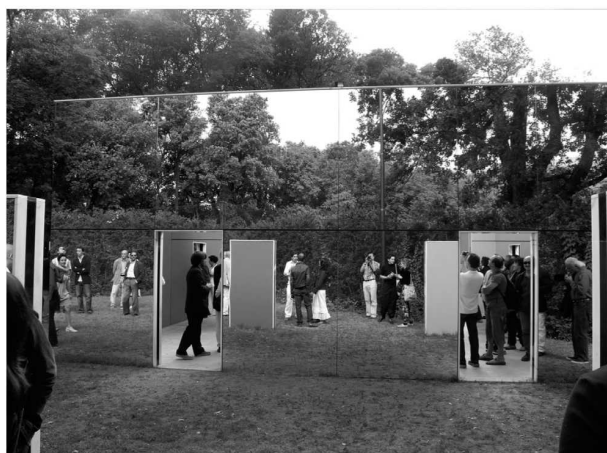
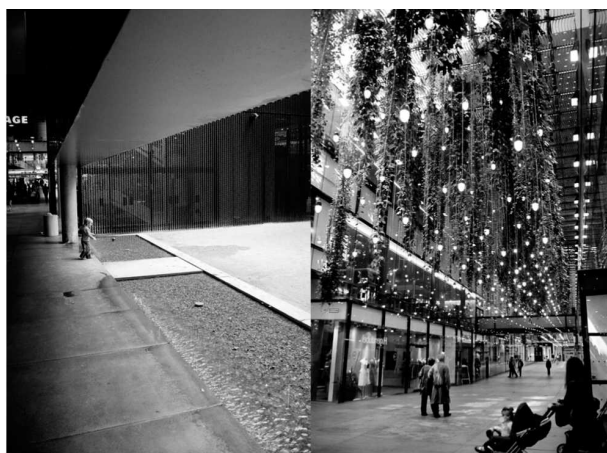
Žmogaus ir rekreacinės aplinkos santykių kokybinė raiška metodiškai vertintina tokiais aspektais:

- istorinės aplinkos komponentų svarbos (3 pav.);
- miesto rekreacinių erdvių kultūros (4 pav.);
- žmogaus veiklos rekreacinėje erdvėje (5 pav.);
- žaismingos meninės formos (6 pav.);
- linijos kultūros miesto kraštovaizdyje (7 pav.);
- vandens telkinių miestų erdvėse (11 pav.);
- rytietiškų motyvų rekreacinėje aplinkoje kaip kultūrų pažinimo veiksnio (9 pav.);

3 pav. Istorinės aplinkos objektų renovacija – svarbus potencialas rekreacinių erdvių kultūrai gerinti

Fig 3. Renovation of historic environment objects – important potential for improving recreational space culture

4 pav. Miesto rekreacinių erdvių kultūra
Fig 4. Culture of urban recreational spaces

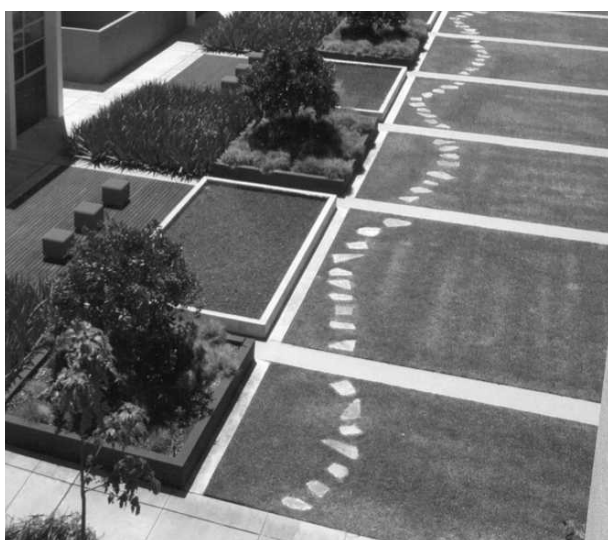
5 pav. Žmogaus veiklos mieste kultūra – svarbus rekreacinę aplinką pagyvinantis elementas

Fig 5. Human activity – important element enlivening recreational environment

- techninių įrenginių kultūros (12 pav.);
- smulkiosios architektūrinės formos rekreacinėje aplinkoje (13 pav.);
- modernios skulptūros miesto erdvėse rekreacinio patrauklumo (14 pav.).

6 pav. Žaisminga meninė forma rekreacinėje aplinkoje
Fig 6. Playful artistic form in recreational environment

8 pav. Želdinių įtaka architektūrinei formai
Fig 8. Influence of plants on architectural form

7 pav. Linijos kultūra miesto kraštovaizdyje
Fig 7. Line culture in urban landscape

Čia pateikti tik kai kurie svarbesni rekreacinės aplinkos kokybę nusakantys ar estetiškai ir funkciškai gerąsias savybes respektuojantys aspektai. Autoriaus nuomone – tai aspektai, į kuriuos būtina atkreipti rekreacinės aplinkos planuotojų dėmesį.

Neabejotinai svarbus planuotojų tikslas – gerinti miestų gyventojų gyvenimo kokybę, kaip svarbiausią darniosios plėtros užtikrinimo priemonę. Tai neturėtų būti vien tik ekonominiai skaičiavimai, tai greičiau

9 pav. Rytietiškas motyvas rekreacinėje aplinkoje svarbus kultūrų pažinimui

Fig 9. Eastern motive in recreational environment – important element improving knowledge of cultures

10 pav. Reljefo dizainas: kalvos ir kraterio motyvai West parke Miunchene

Fig 10. Design of relief: hill and crater motives in West Park in Munich

socialinių, kultūrinių, ekonominių ir aplinkosauginių elementų visuma. Darniai vystomoje rekreacinėje aplinkoje neabejotinai gali būti panaudoti ir sovietmečiu ar tarpukariu sukurti komponentai bei meninės vertybės.

11 pav. Vandens telkiniai miestų erdvėse ir meninė jų forma

Fig 11. Water bodies and their artistic form in urban spaces

Europos miestuose istorinės aplinkos objektų renovacija traktuojama kaip labai svarbus potencialas rekreacinių erdvių kultūrai gerinti (3 pav.).

Aukšta rekreacinės aplinkos kokybė gali efektyviau remti miesto ekonominę plėtrą. Kuo kokybiškesnė rekreacinė aplinka mieste, tuo jis patrauklesnis ne tik gyventojams, bet ir investuotojams. Reikšmingi rekreacinės aplinkos komponentai yra svarbūs ir siekiant padidinti turistinį miesto patrauklumą.

Svarbiausias miesto aplinkos elementas – žmogus. Jo elgsena aplinkoje lemia aplinkos kultūrą. Architektas, formuodamas rekreacinę aplinką, kuria

12 pav. Techninės aplinkos kultūra pagerina ir rekreacinės aplinkos kokybę

Fig 12. Culture of technical environment improving recreational environment quality

sudėtingą emocijų pasaulį, ir kiekvienas žmogus turi rasti savo vietą rekreacinėje erdvėje.

Lietuvos miestai eurointegracijos procese turi garantuoti tolesnę savitos kultūros paslaugų plėtrą, sustiprinti miestų ir regionų kultūrinį identitetą realizuojant Europos kraštovaizdžio konvencijos nuostatas. Miuncheno parke vaikų žaidimų įrangai suteikiama meninė forma, kuri gerai emociškai nuteikia ne tik vaikus, bet ir kitus parko lankytojus (6 pav.).

Rekreacinės aplinkos emocinį poveikį sustiprina, sukonzentruoja ar nukreipia autoriaus sumanyta linkme linija. Kuriant rekreacinius kraštovaizdžius linijos kultūra yra labai svarbus aplinkos kokybės bruožas.

Vienas pagrindinių tradicinių rekreacinės aplinkos kokybę lemiančių elementų – vandens telkiniai. Europos miestų rekreacinėje aplinkoje matome didžiulę vandens įrenginių gausą. Paprastai stengiamasi jiems suteikti kuo daugiau natūralumo. Miestuose esančiuose vandens telkiniuose įrengiami fontanai, statomos skulptūros, kuriamos kaskados, kriokliai...

Pastaruoju metu Lietuvoje gausėja bandymų įrengti rytų kultūroms būdingus parkus, sodus ar jų elementus. Vakarų Europos miestų patirtis šioje srityje jau yra gan nemaža. Japonų, kinų, korėjiečių sodai įrengiami

13 pav. Smulkioji architektūrinė forma rekreacinėje aplinkoje – svarbus tarpės elementas

Fig 13. Minor architectural form – important element in recreational environment

14 pav. Modernios skulptūros didina miesto erdvių rekreacinį patrauklumą

Fig 14. Modern sculptures improving recreational attraction of urban spaces

kaip kultūrų pažinimo ženklai. Jie jokių būdu nevyrauja miestų parkų aplinkoje, bet pateikiami tik kaip parkų fragmentai.

Kokybiška gyvenimo aplinka negalima be funkcionalios ir estetiškai tvarkingos techninės įrangos.

Planuojant rekreacines teritorijas reikia užtikrinti, kad kelių, automobilių aikštelių, šaligatvių ir kt. architektūriniai sprendimai nepablogintų rekreacinių erdvių kokybės.

Lietuvos miestų rekreacinėse erdvėse pasigenda ma skulptūrų, aukštos dizaino kultūros vaikų žaidimo įrenginių, kokybiškų želdinių. Vokietijos miestų gyvenamųjų rajonų teritorijose tarp pastatų suformuoti želdynai daugiau primena mažus parkus su skulptūromis ir fontanais. Gatvėse gausu meno kūrinių, kurie aplinką daro humaniška.

Rekreacinės aplinkos Lietuvos miestuose kokybei gerinti reikia įstatymų bazės korektūros, parengti ir planavimo paktikoje taikyti architektūros ir kraštovaizdžio reglamentus [24]. Tačiau jau dabar reikia pasinaudoti teigiama patirtimi, kuri sukaupta Europos šalyse, nepatyrusiose sovietinės sistemos deformacijų.

6. Išvados

1. Rekreacinės aplinkos būklė Lietuvos miestuose 1990–2005 m. laikotarpiu labai pablogėjo. Parkas ar rekreacinė teritorija dažnai traktuojami ne kaip būtinas rekreacijos ir kraštovaizdžio elementas, o kaip teritorija, kurią naudingiau užstatyti. Meno kūriniai miestų rekreacinėse erdvėse dažniau traktuojami kaip betikslis išlaidavimas. Rengiant miestų bendruosius planus neatliekami sisteminiai rekreacinių erdvių tyrimai. Kiek daugiau dėmesio skiriama tik kraštovaizdžių vertinimui.
2. Spartėjant statyboms senamiesčių aplinkumoje ir centrinėse dalyse, formuojasi vis intensyvesnis užstatymas, kuriame vietos rekreacinėms erdvėms lieka vis mažiau.
3. Agresyvi urbanizacija, ignoruojanti rekreacinių erdvių svarbą, mažina galimybes išsaugoti miestų jaukumą, o kartu menkina ir jų rekreacinį patrauklumą, turistinį prestižą. Istoriniu, rekreacinės architektūros bei rekreacijos ir turizmo požiūriais prestižinės miestų zonos, urbanistinės plėtros spaudžiamos, praranda natūralumą ir savitumą.
4. Rekreacijos procese rekreacinė aplinka gali būti naudojama daug efektyviau taikant meninio poveikio priemones. Rekreacinės aplinkos analizė kai kuriuose Europos miestuose leidžia teigti, kad jų patirtis gali būti efektyviai taikoma formuojant Lietuvos miestų rekreacines erdves.
5. Lietuvos miestų rekreacinės aplinkos išteklių analizė leidžia teigti, kad jie gali būti naudojami gerokai efektyviau – gali teikti naudos vietos gyventojams, pritraukti gausenius turistų srautus. Tinkamai tvarkomos rekreacinės erdvės gali būti geras pagrindas miesto identitetui ir kultūriniam savitumui sustiprinti.

Rekomendacijos

Siekiant rekreacinės teritorinės sistemos saviraiškos ir kokybinės plėtros kultūros ir meno priemonėmis, būtina:

1. Rengiant miestų teritorijų bendruosius planus numatyti rekreacinės aplinkos esminio gerinimo priemones, meno vertybių, rekreacijai skirtų įrenginių, rekreacinių vandens įrenginių gausinimo ir integravimo į miesto bendrąją ir rekreacinę erdvinę struktūrą schemas.
2. Planuojant visuomeninius kompleksus, užtikrinti, kad jų struktūroje būtų numatyti aukštos meninės vertės kūriniai ar dekoratyviniai akcentai, suformuotos aukštos estetiškos kokybės daugiafunkcės rekreacinės erdvės.
3. Planuojant bei vykdant miestų gyvenamųjų kvartalų, mikrorajonų, rajonų projektavimą ir statybą, formuoti želdynų sistemas, įrengti parkus, skverus numatant juose vietas meno kūriniams. Vaikų žaidimo įrenginius projektuoti atsisakant masinio tipinio projektavimo metodikos.

Literatūra

1. VANAGAS, J. *Miesto teorija*. Vilnius: VDA leidykla, 2003.
2. JUŠKEVIČIUS, P. Vilniaus miesto socialinės erdvės ir deviacijos. *Urbanistika ir architektūra*, 2006, t. XXX, Nr. 2, p. 69–77.
3. GRECEVIČIUS, P.; JANELIAUSKAS, E.; ATIENĖ, V. *Kai kurie rekreacinės architektūros semantikos aspektai Lietuvos kraštovaizdžio identiteto apsaugos ir vystymo kontekste*. Kaunas: Technologija, 1998.
4. PRIDOTKIENĖ, L.; GRECEVIČIUS, P. *Rekreacinė aplinka. Rekreacinės architektūros objekto analizės ir vertinimo metodika*. Klaipėda, 2006.
5. NAVICKAS, V. *Pažinimo psichologija*. Kaunas, 1990.
6. STAŠIENĖ, S.; PETKEVIČIŪTĖ, N. *Žmogus ir aplinka*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija, 2003.
7. *Lietuvos kurortų architektūros tyrimai*. Mokslinė ataskaita. Kaunas, 1985.
8. TUTLYTĖ, J. Kompleksinė rekreacinės architektūros kokybės analizė: tyrimo rezultatai trijų skirtingų objektų pavyzdžiu. *Tiltai*, 2002, Nr. 2 (19).
9. TUTLYTĖ, J. Rekreacinės architektūros vertinimo kriterijai. *Urbanistika ir architektūra*, 2000, t. XXVI, Nr. 4, p. 69–73.
10. STAUSKAS, V. Rekreacinė architektūra (objektas, uždaviniai, diapazonas). Iš *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, V (I). Vilnius, 1976.
11. CHARLES W., HARRIS; NICHOLAS T., DINES. *Time-Saver Standarts for Landscape Architecture*. Second edition. McGraw-Hill Publishing Company, 1998. 927 p.

12. BARLOW ROGERS, ELIZABETH. *Landscape Design. A Cultural and Architectural History*. Japan, New York, 2001.
13. JENKS, MIKE; DEMPSEY, NICOLA. *Future Forms and Design for Sustainable Cities*. Architectural Press, Oxford, 2005. 444 p.
14. SIMONDS, JOHN ORMSBEE. *Landscape Architecture*. USA, 1983.
15. LYNCH, K. *The Image of the City*. Cambridge, Mass. MIT Press, 1960.
16. LYNCH, K. *A Theory of Good City Form*. Cambridge, London, 1981.
17. DAUNORA, Z. Kokią erdvę planuojame? *Statyba ir architektūra*, 2000.
18. JAKOVLEVAS-MATECKIS, K. *Miesto kraštovaizdžio architektūra. Želdiniai ir jų komponavimas*. Vilnius: Technika, 2003.
19. MAČIULIS, A. *Architektūra: stiliai, kompozicija, menų sąveika*. Vilnius, 1997.
20. PALAIMA, J. *Mastelis architektūroje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002.
21. BURNEIKA, J. *Forma, kompozicija, dizainas: studijuojantiems dizainą*. Vilnius, 2002.
22. GAIŽUTIS, A. *Meno sociologija (enciklopedija)*. Vilnius, 1998.
23. GRECEVIČIUS, P.; ATIENĖ, V. Rekreacinės aplinkos architektūros formavimo tendencijos ir problemos Lietuvos pajūrio regione. *Urbanistika ir architektūra*, 1997, Nr. 2, p. 60–67.
24. GROAT, LINDA; WANG, DAVID. *Architectural Research Methods*. USA, 2002.

INFLUENCE OF CULTURAL AND ARTISTIC VALUES ON URBAN RECREATIONAL ENVIRONMENT QUALITY

P. Grecevičius

Abstract. Declarations on sustainable urban development enforce analysis of the potential and resources of separate Lithuanian towns supplemented with significant improvements of recreational environment quality. People are under the influence of cultural and artistic values in an urban environment. Interaction problems between human beings and environment concern architects, psychologists, sociologists, doctors, artists. Their influence significantly increases in recreational environment. Recently in various Lithuanian towns and cities the quality of recreational environment has not only improved but, unfortunately, it has lost its important qualitative components. A piece of art in post-soviet urban space and in recreational environment is accepted ambiguously. Destruction of environmental values enforces search for planning or organizational means of spaces to reduce negative reaction. In this aspect experience in the West European culture of towns and cities is very important. In this work the author analyses the experience of some European cities in integrating artistic and cultural components into recreational spaces. Concrete suggestions for improving formation of recreational environment are given. The experience analysis of European cities allows to state that the Lithuanian urban recreational environment can be used much more effectively by using artistic means. The paper presents examples of recreational environment formation and suggestions on improving, evaluation and artistic value integration into environment. They could be very useful in planning urban recreational environment.

Keywords: environment, architecture, recreation, culture, art.

PETRAS GRECEVIČIUS

Dr of the Humanities, Assoc Prof, head of Dept of Recreational Architecture and Landscape Management, Klaipėda University (KU), H. Manto 84, LT-92294 Klaipėda, Lithuania.

Research interests: architecture, urban design, strategic planning of recreational and tourist systems, humanization of architectural environment.